

Magma pm

KONSTEN ATT
HÅLLAS FLYTANDE

Den finlandssvenska representationen i EU-valen
1994–2019

Mikko Majander

MAGMA

Pol. dr Mikko Majander är docent i politisk historia vid Helsingfors universitet och samhällsanalytiker vid tankesmedjan Magma. Han har bland annat skrivit böckerna *Pohjoismaa vai kansandemokratia? Sosiaalidemokratit, kommunistit ja Suomen kansainvälinen asema 1944-51* (SKS 2004), *Demokratiaa dollareilla. SDP ja puoluerahoitus pulataloudessa 1945-1954* (Otava 2007) och *Paasikivi, Kekkonen ja avaruuskoira* (Siltala 2010). Majander är en aktiv samhällsdebattör och hans kolumner har getts ut i samlingarna *Lukemisen hulluus* (Into 2014) och *Tuhansia merkkejä politiikasta I-III* (Kalevi Sorsa-fonden 2013, 2015 & 2017).

Magma pm 4

KONSTEN ATT HÅLLAS FLYTANDE
Den finlandssvenska representationen i EU-valen 1994–2019

MIKKO MAJANDER

Konsten att hållas flytande
Den finlandssvenska representationen i EU-valen
1994–2019

Utgivare: Finlands svenska tankesmedja Magma
www.magma.fi

Magma pm 4
2019

Översättning: Jenny Stenberg-Sirén

Tryck: Oy Nord Print Ab
Form & layout: Oy Nord Print Ab

ISBN: 978-952-5864-92-2 (print)
ISBN: 978-952-5864-93-9 (online)

Publikationer i serien Magma pm

ISSN: 1799-3806 (print)
ISSN: 1799-3814 (online)

Demokrati och representation

En levande och legitim demokrati bygger på att medborgarna litar på de politiska institutionerna och känner sig både hörda av och representerade i dem. Det är ingen självklarhet att systemet fungerar friktionsfritt, inte ens i politiska kulturer som vilar på en stadig demokratisk grund. Detta har varit tydligt under de senaste åren också i den så kallade västvärlden, den traditionella liberala demokratis högborg.

Sårbarheten i en representativ demokrati utkristalliseras i behandlingen av minoriteter och tryggheten av deras rättigheter. Hur ska man undvika att en ”majoritetsdiktatur” får skenbart odiskutabla demokratiska mandat i val? Situationen kan tillspetsas ytterligare då en liten nation blir en del av ett större internationellt sammanhang. Kan de nationella minoriteterna få sin röst hörd då representativiteten mäts med en helt annan måttstock?

Den finlandssvenska befolkningen, som är regionalt koncentrerad till några valkretsar, har numerärt varit tillräckligt stor för att säkra representationen på nationell nivå, framför allt via Svenska folkpartiet, men delvis också via andra partier. Även Åland har sitt eget mandat i riksdagen. Tack vare sin långa medverkan i regeringskoalitionerna genom historien kan SFP sägas ha haft större makt än partiets storlek ger vid handen, åtminstone med tanke på de frågor som är mest centrala för partiet.

I början av 1990-talet profilerade SFP sig som ett starkt EU-positivt parti, som stödde Finlands anslutning till unionen, trots den tvekan som förekom bland partiets jordbrukarmedlemmar. I skuggan av de stora besluten om Finlands internationella position hamnade flera mindre, icke oviktiga frågor, som skulle få sin lösning först senare.

Ur majoritetens synvinkel var det till exempel rätt irrelevant om landet skulle få någon svenskspråkig representant i den nya demokratiska institutionen, Europaparlamentet, medan det ur ett minoritetsperspektiv var en betydande fråga, med ett starkt symbolvärde. Det stod i vilket fall som helst klart att EU med sina direktiv kännbart skulle påverka det finländska samhället.

De första Europaparlamentarikerna och EU-valen 1994–1996

I oktober 1994 röstade finländarna ivrigt (valdeltagandet var 74 %) och med en klar majoritet (56,9 % mot 43,1 %) för en anslutning till Europeiska unionen. Av SFP:s anhängare röstade 85 procent för och på Åland stödde en knapp majoritet (52 %) en anslutning.

I landskapets egen folkomröstning en månad senare röstade nästan tre fjärdedelar för ett EU-medlemskap, men många motståndare torde ha låtit bli att rösta (valdeltagandet var 49 %). Finlands anslutning till EU hade just godkänts i riksdagen med två tredjedelars majoritet (152–45) och medlemskapet gick igenom också i Ålands lagting (med rösterna 26–4).

Partierna räknade sinsemellan ut hur många platser varje parti skulle få av Finlands kvot på 16 platser i EU-parlamentet. I likhet med Vänsterförbundet och De gröna räckte SFP:s krafter till ett mandat, medan Centern fick fem och Samlingspartiet och Socialdemokraterna vardera fyra. På Åland var man besviken över att landskapet inte fick ett eget mandat.

I partierna uppstod en intern kamp och en del stridigheter om vem som skulle få bli Finlands första Europaparlamentariker. I Bryssel och Strasbourg väntade nya intressanta politiska uppgifter, samt betydande personliga förmåner, vilket EU-kritikerna oförtröttligt lyfte fram i kampen mot "EU-eliten".

Efter framgången i presidentvalet i början av året var Elisabeth Rehn självskrivnen för SFP:s plats i parlamentet. Trots att hon siktede på chefsposten vid Unicef valde hon Europaparlamentet i väntan på beslutet från FN:s generalsekreterare. Hon lämnade därmed posten som försvarsminister som hon hade skött i drygt fyra år.

Finlands EU-medlemskap trädde i kraft i början av år 1995 och i samband med kommunalvalet 1996 fick det finska folket för första gången direkt välja EU-parlamentariker. Valdeltagandet uppgick till 60 procent, vilket var förhållandevis högt jämfört med andra länder, men ändå över 10 procentenheter lägre än i det föregående riksdagsvalet och kommunalvalet.

EU-valet var spännande också på andra sätt, eftersom det avvek till formen från andra val. Nu var hela landet en enda valkrets och frågan var om de politiska styrkeförhållandena skulle förändras. För de små partierna var oron stor över om de över huvud taget skulle ta sig över tröskeln till Europaparlamentet. Då hälften av rösterna var räknade rapporterade Helsingin Sanomat att SFP riskerade förlora sin enda plats. Längre fram klarnade det ändå att Astrid Thors kom in som efterträdare till Rehn.

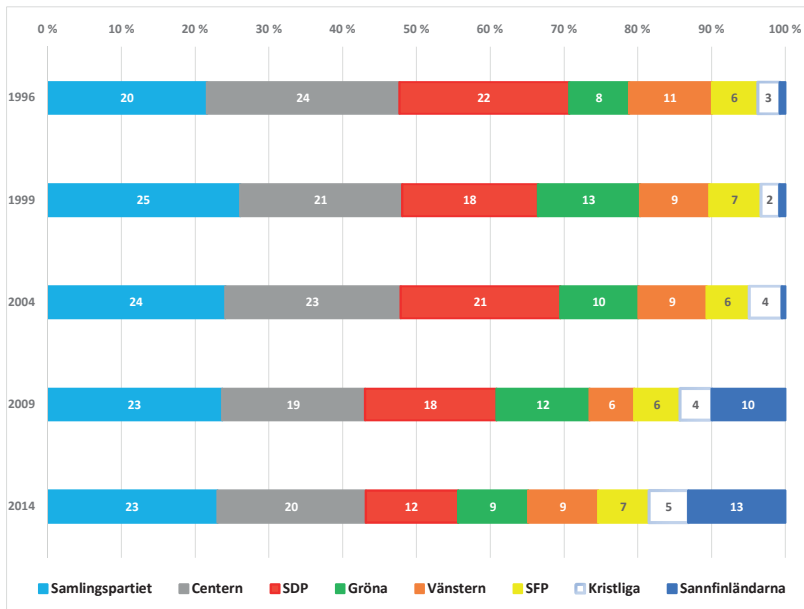
SFP fick alltså kämpa för att behålla sin plats i parlamentet, men även inom partiet var kampen hård. Utöver det imponerande röstsaldot (39 666) fick Thors hjälp av att fördelningen av rösterna till de två männen på andra och tredje plats, Carl-Olaf Homén (24 753) och Ralf Norrman (20 815), blev så jämn. Arja Saijonmaa, Ålands Gunnar Jansson och Ingvar S. Melin blev långt efter med 6 000–7 000 röster.

EU-valen i Finland 1996–2014

Antalet platser, den procentuella andelen röster och den absoluta röstmängden som de olika partierna fått i Europaparlamentsvalen.

	1996		1999		2004		2009		2014										
Samlingspartiet	4	20,2 %	4	453 729	4	25,3 %	4	313 960	4	23,7 %	3	392 771	3	23,2 %	3	386 416	3	22,6 %	390 376
Centern	4	24,4 %	4	548 041	4	21,3 %	4	264 640	4	23,4 %	3	387 217	3	19,0 %	3	316 798	3	19,7 %	339 895
SDP	4	21,5 %	3	482 577	3	17,9 %	3	221 836	3	21,3 %	2	350 525	2	17,5 %	2	292 051	2	12,3 %	212 781
Gröna	1	7,6 %	2	170 670	2	13,4 %	1	166 789	1	10,4 %	2	172 844	2	12,4 %	1	206 439	1	9,3 %	161 263
Vänsterförbundet	2	10,5 %	2	236 490	1	9,1 %	1	112 757	1	9,1 %	1	151 291	0	5,9 %	1	98 690	1	9,3 %	161 074
SFP	1	5,8 %	1	129 425	1	6,8 %	1	84 153	1	5,7 %	1	94 421	1	6,1 %	1	101 453	1	6,8 %	116 747
Kristliga	0	2,8 %	1	63 279	1	2,4 %	0	29 637	0	4,3 %	1	70 845	1	4,2 %	0	69 458	0	5,2 %	90 586
Sannfinländarna	0	0,7 %	0	15 004	0	0,8 %	0	9 854	0	0,5 %	1	8 900	1	9,8 %	2	162 930	2	12,9 %	222 457
Valdeltagandet		60,3 %				31,4 %				41,1 %				40,3 %					41,0 %

Partiernas röstandelar i Europaparlamentsvalen 1996–2014



Väljarnas lojalitet blev räddningen för SFP. På grund av ett lamt valdeltagande förlorade partiet över 13 000 röster jämfört med riksdagsvalet i mars 1995, men dess procentuella stöd ökade ändå med 0,7 procentenheter. Ett resultat som var åtminstone tillfredsställande, speciellt med tanke på att Jörn Donner drog in över 80 000 röster som kandidat för SDP.

SFP:s kandidater fick över 90 procent av sitt stöd från Svenskfinland: Helsingfors 18 868 (14,6 %), Nyland 39 397 (30,4 %), Egentliga Finland 10 303 (8,0 %), Vasa valkrets 46 077 (35,6 %) och Åland 6 565 (5,1 %).

Med darr på ribban 1999–2014

De som hade varit oroliga över demokratins tillstånd kunde andas ut över att det första EU-valet i Finland inte blev det kändisval eller protestval som en del hade befarat. Farhågorna besannades dock i juni 1999 då finländarna igen gick till val, den här gången samtidigt som resten av EU-länderna. Och finska folket visade sig vara ”riktiga” européer åtminstone på en punkt: valdeltagandet sjönk till 31,4 procent, lägre än i något riksdagsval i Finland. I EU var det bara britterna och holländarna som hade ett lägre valdeltagande.

SFP hade i varje fall förberett sig väl på att försvara sin position. Partiet slöt ett valförbund med Centern och Kristliga Förbundet och koncentrerade sitt stöd till toppkandidaten Astrid Thors. Hon fick hela 81 092 röster, vilket var tredje mest efter Grönas Heidi Hautala (115 502) och Samlingspartiets Marjo Matikainen-Kallström (107 444). Också Kristligas Eija-Riitta Korholas 28 095 röster räckte för att bli invald.

SFP:s röstandel på 6,8 procent skulle ha räckt till för att få igenom en kandidat också utan valförbund, men det kunde man ju inte veta i förväg. Man kunde inte heller förutse att det allmänna valdeltagandet skulle sjunka så drastiskt, vilket SFP igen drog nytta av.

I EU-valet 2004 inföll sedan sanningens ögonblick, då partiet inte hade något valförbund att stöda sig på och valdeltagandet steg med tio procentenheter, även om det ändå förblev på modesta 41 procent. Det största hotet utgjordes ändå av att antalet Europaparlamentariker från Finland sjönk från 16 till 14 på grund av EU:s utvidgning.

Jämförelsetalen nedan visar tydligt den hårda kampen om de sista platserna (inom parentes står de personliga röstetalen).

12. Eija-Riitta Korhola	(Saml)	98 193	(35 285)
13. Hannu Takkula	(C)	96 804	(32 739)
14. Henrik Lax	(SFP)	94 421	(32 707)
15. Ulpu Iivari	(SDP)	87 631	(35 399)
16. Matti Wuori	(Gröna)	86 422	(24 580)
17. Pekka Reinikainen	(KD)	79 745	(21 772)

Med SFP:s andel av rösterna (5,7 procent) kom Henrik Lax in i parlamentet. Rösterna fördelades ovanligt jämnt över partiets lista och förutom Lax var det endast Håkan Nordman som fick över 7 000 röster (han fick 19 112). De svenska rösterna i parlamentet fick förstärkning av Samlingspartiets nya stjärnskott Alexander Stubb som blev röstmagnet med 115 000 röster.

Upplägget var ännu mera spännande år 2009 då Finlands kvot i Europaparlamentet igen hade krympt med en plats. En nagelbitare inom SFP blev både frågan om att överhuvudtaget behålla mandatet och frågan om vem som skulle få det. Carl Haglund tog hem segern med knappt 3 000 röster mer än Nils Torvalds (14 044) och Björn Månsson (13 344). Partiets procentuella andel av rösterna steg med de avgörande tiondelarna till 6,1 procent, förbi Vänsterförbundets 5,9 procent. Skillnaden mellan de två partiernas listor blev mindre än 3 000 röster.

11. Riikka Manner	(C)	105 599	(37 330)
12. Satu Hassi	(Gröna)	103 220	(57 032)
13. Carl Haglund	(SFP)	101 453	(16 887)
14. Annika Lapintie	(VF)	98 690	(29 112)
15. Kimmo Kiljunen	(SDP)	97 350	(26 936)
16. Risto Penttilä	(Saml)	96 604	(50 881)

Torvalds kom in som ersättare i Europaparlamentet sommaren 2012, då Haglund valdes till ordförande för SFP och blev försvarsminister. Som sittande parlamentariker var Torvalds ett klart toppnamn i valet 2014 och den här gången säkrade partiet sitt fortsatta mandat med ett betryggande resultat i förhållande till de tidigare valen.

10. Nils Torvalds	(SFP)	116 747	(29 355)
11. Anneli Jäätteenmäki	(C)	113 298	(59 538)
12. Sampo Terho	(Sannf)	111 229	(33 833)
13. Miapetra Kumpula-Natri	(SDP)	106 391	(40 734)
<hr/>			
14. Petri Sarvamaa	(Saml)	97 594	(37 862)
15. Sari Essayah	(KD)	90 586	(61 264)

Med ett stöd på 6,8 procent nådde SFP samma resultat som i EU-valet 1999, vilket var den högsta nivån sedan presidentvalet 1994. Rösterna fördelades jämnt även den här gången, och nu var det tre kvinnor som landade på andra, tredje och fjärde plats: Christina Gestrin (16 427), Britt Lundberg (11 362) och Wivan Nygård-Fagerudd (10 831).

Veteranen, 81-åriga Jörn Donner ställde upp för SFP och samlade 8 500 röster. Alla tiders pott med röster över språkgränsen samlade dock Samlingspartiets Alexander Stubb (148 190). Ett mycket bra resultat fick även Vänsterförbundets unga och lyskraftiga Li Andersson (47 599), även om det endast räckte till en reservplats. Med tanke på alla dessa resultat kan man säga att EU-valet 2014 var det starkaste ur svenskspråkig synvinkel.

Väljarnas lojalitet är guld

Tankesmedjan Magma har i opinionsmätningar inför de två senaste EU-valen frågat finlandssvenskarna om de anser att det alls är nödvändigt med finlandssvensk representation i Europaparlamentet. Över 80 procent har båda gångerna svarat ”ja”, och av SFP:s anhängare svarade till och med 92 procent jakande på frågan år 2014. I Österbotten var 85 procent av den åsikten, mot 71 procent i huvudstadsregionen, medan Nyland (81 %) och Egentliga Finland (82 %) placerade sig mellan de två.

Behövs det en finlandssvensk röst i Europaparlamentet?

	ja	spelar ingen roll	nej	vet ej
2009	85 %	8 %	5 %	2 %
2014	82 %	14 %	3 %	2 %

På Åland var man mer eller mindre enhällig (95 %) om att finlandssvensk representation behövs, och landskapet har inte gett upp försöken att få en egen kvotplats i parlamentet. Drömmen infriades inte den här gången heller då Finland bereddes en tilläggsplats inför EU-valet 2019, som en följd av Storbritanniens planerade utträde ur unionen. Riksdagen ansåg inte att Ålands knappt 30 000 invånare utgör ett tillräckligt stort underlag för att räkna till ett eget åländskt mandat.

Det är inte lätt för hela den svenskspråkiga folkgruppen heller, fastän den är ca tio gånger större. Med en andel på ca 5,3 procent av landets befolkning är en parlamentarikerplats inte garanterad, även om alla skulle rösta på en och samma kandidatlista. Behovet av re-

presentation har ändå lett till förhållandevis större mobilisering bland finlandssvenskarna än bland finländarna i gemen. Stödet för SFP har varit klart högre i alla EU-val jämfört med i riksdagsvalen.

Väljarstödet för SFP 1995–2015

	1995	1996	1999	1999	2003	2004	2007	2009	2011	2014	2015
riksdagsval	5,1		5,1		4,6		4,6		4,3		4,9
Europaparlamentsval		5,8		6,8		5,7		6,1		6,8	
valdeltagandet	71,9	60,3	68,3	31,4	69,7	41,1	67,9	40,3	70,5	41	70,1

Till exempel i riksdagsvalet i mars 1999 fick SFP 5,1 procent av rösterna, vilket i sig är ett hyfsat resultat, men ett par månader senare samlade partiet hela 6,8 procent av rösterna i EU-valet. Förklaringen till att andelen växte så mycket är att valdeltagandet rasade i hela landet, men raset var mindre i Svenskfinland. I Vasa valkrets har stödet för SFP i EU-valen ökat ett par gånger (2004, 2014) med upp till 5–6 procentenheter jämfört med de föregående riksdagsvalen.

Väljarstödet för SFP enligt valkrets 1995–2015

	rv	euro	rv	euro	rv	euro	rv	euro	rv	euro	rv
	1995	1996	1999	1999	2003	2004	2007	2009	2011	2014	2015
Helsingfors	10,0	7,7	9,1	9,0	7,0	5,7	6,0	6,4	5,8	6,9	6,8
Nyland	12,3	11,5	11,3	13,1	10,3	10,5	9,5	10,5	8,3	10,8	10,2
Egentliga Finland	4,5	5,1	5,0	7,0	5,3	5,4	5,5	5,9	5,5	6,9	5,0
Vasa valkrets	19,9	21,3	20,7	23,8	18,6	23,5	20,6	24,0	19,4	25,8	20,7
Åland		80,0		75,9		72,2		87,8		90,5	
Valdeltagandet	71,9	60,3	68,3	31,4	69,7	41,1	67,9	40,3	70,5	41,0	70,1

I EU-valet 2014 kom igen 95 procent av SFP:s röster från fem valkretsar: från Helsingfors kom 14,7 % av partiets totala röster (17 186 röster), från Nyland 29,7 % (34 730), från Egentliga Finland 8,9 % (10 413), från Vasa valkrets 32,3 % (37 697) och från Åland 9,4 % (10 972). Det är anmärkningsvärt att siffrorna till en del är till och med på procenten samma som första gången, 18 år tidigare.

Denna stabilitet är kännetecknande för SFP i alla EU-val. Inte ens populära svenskspråkiga kandidater på andra partiers listor har lyckats rubba partiets ställning, för de har lyckats samla röster i båda språkgrupperna. SFP:s kandidater har tagit sig över tröskeln, men ibland med mycket små marginaler, så ingenting kan tas för givet inför kommande val.

Det låga valdeltagandet i Finland har paradoxalt nog spelat SFP i händerna, men inget parti som respekterar demokratin kan bygga sin valstrategi på det. Ur legitimitetssynvinkel är det värdefullt i sig att mandaten fås i rättvisa och jämlika val, och inte via minoritetskvoter.

EU-valen är speciella och oförutsägbara, vilket visas av att Vänerförbundet, som vanligen är klart större än SFP, en gång har blivit helt utan mandat. Kristdemokraterna, som i riksdagsvalen tävlar i samma viktklass, har endast ett par gånger via valförbund lyckats få in sin kandidat.

För SFP underlättas kampen i valet 2019 en aning tack vare tilläggsmandatet som Finland utlovats, ifall brexit överhuvudtaget blir av enligt den planerade tidtabellen. Det finns dock många som är ute efter det nya mandatet, och ifall valdeltagandet ökar framöver blir det allt svårare för SFP att lyckas behålla en plats i parlamentet. Då har partiet primärt två strategier att välja mellan, som båda är problematiska.

I valet 1999 nådde man framgång genom att ingå valförbund och genom att rösterna koncentrerades till en toppkandidat. Å andra sidan har SFP:s styrka också varit en jämn kandidatlista, där flera kandi-

dater har lyckats få förhållandevis många röster. Dessutom kan lokalt starka namn mobilisera väljarna bättre än en nationell toppkandidat. Man kan inte heller ensam ingå ett valförbund, utan till det behövs en lämplig och villig partner, vilket inte är någon självklarhet.

I alla val försöker SFP locka också tvåspråkiga och finskspråkiga väljare. I EU-valet är behovet av dessa röster extra stort, eftersom hela landet är en enda valkrets, och stödet för de enskilda kandidaterna kan väga tyngre än partitillhörigheten. Elisabeth Rehn lyckades i presidentvalet 1994, men inte heller hon kunde upprepa framgången sex år senare.

Det är svårare för ett litet parti att locka kända kandidater, som kunde nå ut till väljare i båda språkgrupperna, än för större partier med bättre möjligheter till inval. SFP:s anhängare har i och för sig varit trogna, men speciellt i EU-valen har de svenskspråkiga eller tvåspråkiga röstmagneterna främst varit uppställda på andra partiers listor.

Även om de svenska väljarna är lojala, måste man lyckas med kandidatnomineringen och varje röst måste vinnas på nytt i varje val. Det är det som kallas representativ demokrati.

